

Ярослав Гонський

БРАТИ ІВАН ТА АНТІН ГОРБАЧЕВСЬКІ

Тернопільський державний медичний університет
ім. Івана Горбачевського

Родині Горбачевських Україна, зокрема Галичина, має бути вдячна хоча би за двох її представників – братів Івана й Антона, котрі були великими подвижниками української ідеї, патріотами, справжніми синами свого народу. Їх долі подібні, близькі і навіть прожили вони однаково – по 88 років.

Іван був третьою дитиною в родині парафіяльного греко-католицького священика Якова та його дружини Гонорати із с. Зарубинці, що на Збаражчині. Антін – молодший від Івана на 2 роки (народився 1856 р.). Отець Яків проводив велику національно-виховну роботу серед своїх парафіян. Удома читав їм «Кобзар» Т. Шевченка, розповідав про історію українського народу, його тяжку і несправедливу долю, через що викликав підозру в місцевої влади. За українофільство до нього не раз навідувались представники австрійської поліції. Рідним і дітям своєї парафії отець Яків прищепив любов до Бога і України, повагу до праці й тягу до знань. Заповіти батька Іван та Антін пронесли через усе своє життя і передали як естафету своїм послідовникам й учням.

Мрією батьків було виховати своїх синів чесними громадянами і дати їм освіту, щоб змогли відстояти в житті себе і своїх громадян. Хлопці, закінчивши у Збаражі народну школу (так звану Гауптнормаль-шULE з німецькою мовою навчання), продовжили навчання в класичній гімназії Тернополя. Тут вони обидва стали членами таємного гуртка української учнівської молоді «Громада», де здобували першооснови української національної свідомості. Метою громадівців було розбудити в народі національну свідомість, що мало неабияке значення, враховуючи польсько-німецьке оточення викладацького складу та засилля москвофільства серед тогочасної нечисленної інтелігенції Галичини.

Прищеплена батьками любов до свого народу, тяга до знань в ім'я визволення Батьківщини спонукали юнаків до подальшого навчання після закінчення гімназії. Іван вибирає шлях лікаря, тому дальша його життєва стежка потяглася до Віденського університету на медичний факультет (в Галичині вищих медичних студій не було). Антін обирає фах юриста і навчається на юридичному факультеті Львівського

університету. Так, один з братів присвячує своє життя служінню здоров'ю української людини, а другий – захисту її прав і свобод.

Тільки на канікулах зустрічалися брати вдома у батьків. Ще студентом-медиком Іван виявив схильність і великі здібності до наукової праці і цим зацікавив своїх професорів. На другому курсі університету він виконав і надрукував першу свою наукову працю «Про вестибулярний нерв», за що був відзначений адміністрацією університету і зарахований до наукового німецького товариства. Як допитливий юнак, він швидко збагнув, що медицина мусить опиратись на глибокі знання з хімії. Ось чому його наступні студії, дослідження і публікації були переважно пов'язані з органічною, біологічною та лікарською хіміями. Більшу частину свого лікарського життя він присвятив вивченню хімічного складу та хімічних процесів в організмі здорової людини, з'ясуванню причин багатьох недуг і опрацюванню способів оздоровлення від них. Велику славу і честь австрійській науці і Віденському університету приніс цей молодий 28-річний українець, який ще 1882 р. (вперше у світі) синтезував сечову кислоту. Його друкована праця «Синтеза сечової кислоти» з'являється на сторінках австрійських, німецьких і польських наукових часописів. Вона викликала велику сенсацію, здивування та захоплення в науковому світі. Якби в ті часи існувала Нобелівська премія, то, безумовно, він був би нагороджений нею.

Чому ж таке захоплення викликала праця із синтезу сечової кислоти в науковому світі? Ця кислота відома науковцям ще з XVII ст. як така, що входить до складу сечових камінців і сечі. Але спроби одержати її штучно не вдалися нікому, хоча над цим питанням працювали всесвітньовідомі вчені Е. Фішер, В. Траубе, О. Роозен та інші. Це блискуче відкриття вирішило всю наступну долю Івана Горбачевського. Вже через рік його обирають професором і завідувачем кафедри лікарської хімії у щойно відкритому в Празі чеському Карловому університеті. З цього часу ім'я Івана Горбачевського, як першорядного біохіміка, стає відомим у всьому науковому світі.

Крім цього, І. Горбачевський синтезував креатин, розробив нові способи синтезу сечової кислоти, довів, що амінокислоти є будівельним матеріалом для білків, відкрив фермент ксантиноксидазу, який бере участь в утворенні сечової кислоти в організмі. Велика заслуга перед наукою і в тому, що він вперше у 1889 р. встановив джерела сечової кислоти в організмі – гіпоксантин, ксантин, аденін і гуанін, які утворюються зі складних

білків нуклеопротейнів унаслідок протеолізу. У 1953 р. французький журнал «Semaine des Horitaux» стверджував, що «всі праці Горбачевського з утворення сечової кислоти досі неперевершені».

Роботи Горбачевського з перетворення нуклеїнових кислот до кінцевих продуктів можна належно оцінити з точки зору регуляції синтезу і розщеплення нуклеїнових кислот, що інтенсивно опрацьовуються в наш час і наближають нас до розуміння секретів життя на молекулярному рівні.

Усі наступні праці (наукові, педагогічні, видавничі, громадсько-політичні) Івана Яковича були пов'язані з Карловим університетом у Празі, якому він присвятив близько 40 років. У Празі він здійснив ряд наукових досліджень з комунальної харчової гігієни, загальної хімії, епідеміології, судової медицини, токсикології. Він навчив і виростив велику когорту лікарів і науковців, які досі продовжують і розвивають наукові напрямки, започатковані учителем. Роль І. Горбачевського в науковому житті Чехії настільки велика, що в деяких чеських енциклопедіях професор Горбачевський відзначається як чеський учений українського походження. У Празі І. Горбачевського обирають деканом медичного факультету на декілька каденцій та ректором Карлового університету. Багатостороння діяльність І. Горбачевського в Чехії була достойно оцінена науковою громадськістю та урядом Австро-Угорщини. У 1918 р. він був призначений міністром здоров'я Австро-Угорщини. Це був перший міністр здоров'я на всю Європу.

Перебуваючи майже все своє свідоме життя за межами України, він ніколи не поривав зв'язків з нею, жив її болями і радощами. Своїми діями він формував суспільну свідомість українських студентів і лікарів, наближав день визволення України від чужоземців. З розпадом Австро-Угорщини І. Горбачевський стає активним учасником створення ЗУНР, розробляє програму охорони здоров'я для УНР.

Наукова й педагогічна творчість і громадсько-патріотична робота І. Горбачевського ще довго будуть служити українцям зразком чесності, наполегливості, відданості своїй Батьківщині.

У той же час він був надзвичайно доступним і щирим у спілкуванні та вимогливим до себе і своїх близьких, справедливим і безкомпромісним в оцінці вчинків людей та наукових істин, хоча володів багатьма титулами: професор, декан медичного факультету Карлового університету в Празі, згодом – його ректор, член Санітарної Ради Чеського королівства, член Найвищої Ради

здоров'я Австро-Угорщини у Відні, член Ради з технічних досліджень у Відні, довічний член Палати Панів Австрійського Парламенту з правом на «ексцеленцію», дійсний таємний радник, перший міністр здоров'я Австро-Угорщини, завідувач кафедри лікарської хімії, ректор Українського Вільного університету у Відні й Празі, професор хімії Падебрадської господарської академії, дійсний член ВУАН, дійсний і почесний член НТШ.

Молодший брат ученого Антін став юристом, адвокатом, галицьким політичним діячем. Усе життя Іван й Антін спілкувались, підтримували один одного, служили українському народові, його поступові та національному пробудженню.

Антін ще з дитячих років захоплювався усною народною творчістю. Дуже любив слухати розповіді старших людей про минуле, казки, байки, легенди. Його мати прекрасно співала, знала багато народних пісень. Багько мав велику бібліотеку, в якій були твори Т. Шевченка, І. Котляревського, Г. Сковороди, П. Гулака-Артемовського, класиків світової літератури. Спостереження за нелегким життям простих людей, розповіді про народного месника Довбуша глибоко запали в душу малому Антону й викликали в нього співчуття до скривджених людей і потребу виступати за справедливість, захищати їх. Тому він обирає шлях правозахисника.

Навчаючись на юриспруденції у Львівському університеті, Антін пристає до народного гуртка студентської молоді, а пізніше вступає до партії народовців, у якій тоді гуртувалися такі діячі, як посол о. Степан Качала, професори університету брати Омелян та Олександр Огоновські, гімназійні вчителі Юліан Романчук та Олександр Барвінський. Народовці заснували свій друкований орган «Діло», в якому певний час обов'язки редактора виконував Антін Горбачевський. У той час нечисленні українські юристи вступали на державну роботу в судівництві, де була гарантована службова кар'єра і матеріальні вигоди. Але Антін обирає інший шлях. Він свідомо відмовляється від гарантованої кар'єри. З метою досягнення незалежності від уряду, в ім'я праці для українського народу, для захисту його прав Антін стає незалежним адвокатом. Одержавши ступінь доктора права, 1899 р. відкриває свою адвокатську канцелярію в Чорткові. Його канцелярія стає осередком політичної та організаційної праці цілого повіту. Як перший український адвокат у Чорткові, Антін Горбачевський веде свої справи винятково українською мовою, захищає права української мови в судах та урядах. Він часто виїжджає в села, де

виступає з доповідями серед народу, засновує товариство «Просвіта», а також кредитну спілку «Надія», яка служила великою підмогою для багатьох селян. Стараннями А. Горбачевського в Чорткові був заснований «Народний дім». Звідси до усіх найглухіших сіл повіту розповсюджувалися знання, культура, література, нові безкорисливі ініціативи та передові думки. У «Народному домі» збиралося товариство «Українська бесіда», засноване в 1908 р. З ініціативи А. Горбачевського 1911 р. у Чорткові було відкрито приватну гімназію. Йому було доручено очолити провід національно-демократичної партії в Чорткові, а з 1913 р. він був обраний послом до галицького сейму. Як визначного юриста, доктора А. Горбачевського 1913 р. обрало членом Найвищого Державного трибуналу у Відні, який, згідно з австрійською конституцією, мав право судити міністрів.

Під час Першої світової війни доктор А. Горбачевський боронив вивезених з Галичини австрійською владою земляків, невинно заіпдозрених у державній зраді. Знаменитим став його захист чортківського адвоката Милетія Видрака, якому загрожувала смертна кара.

У 1914-1916 рр. під час російської окупації Чорткова А. Горбачевський разом із сім'єю проживав на заході Австрії. Повернувшись у 1916 р. в Галичину, він у 1918-19 рр. працював адвокатом у Дрогобичі, брав участь у роботі Національної Ради в Станіславі (м. Івано-Франківськ). У липні 1919 р. разом із галицьким урядом переїхав за Збруч до Кам'янця-Подільського. А у вересні в складі дипломатичної місії від уряду УНР він виїжджає до Польщі як радник і заступник голови місії доктора Степана Витвицького. У 1921 р. повертається до Чорткова і як адвокат продовжує боронити українців у політичних процесах за польського панування.

Був головою філії Товариства допомоги українським інвалідам, працював у кооперативах «Українська книгарня» та «Повітовий Союз Кооперативів». З березня 1928 р. Антін Горбачевський, обраний від українського Націонал-Демократичного Об'єднання (УНДО) до польського сенату, протягом трьох каденцій захищав у ньому інтереси українців. Навесні 1940 р. він поселився в Кракові, а з 1941 р. по 1944 р. перебував у Чорткові. Але з новим приходом більшовиків у березні 1944 р. 88-літній А. Горбачевський разом з дочкою, зятем І. Носиком та внучкою виїждять на Захід. У цей раз назавжди. Він застудився і помер в Сяноці 25 жовтня 1944 р.

Зі смертю Івана та Антона закінчується династія славного роду Горбачевських. Символічно, що на спільному екслібрисі Іван та Антін, одягнені у панцирі і шоломи, з мечами, стоять поруч. На мечі Івана – напис «Медицина», Антона – «Правознавство». Дійсно, ціле життя вони захищали український люд, його здоров'я і права. Кожен з них віддав усі сили служінню Україні. Щоденна праця Івана й Антона Горбачевських наближала визволення і незалежність нашої Батьківщини.

Література

1. Базалінський А. Забуті імена Чорткова // *Голос народу*. – 22.06.1991 р.
2. Гонський Я. Іван Горбачевський у спогадах і листуваннях. – Тернопіль: Укрмедкнига, 2004. – 183 с.
3. Гончаренко М. Академік І. Горбачевський // *Лікарський вісник*. – 1970. – Т. 56, Ч. 1. – С. 37-43.
4. Листи Івана Горбачевського до брата Антона. – Прага. – 27.03.1941, 18.06.1941, 14.03.1942.
5. Баран С. З історії «Діла» та життя Антона Горбачевського. – Редакція «Діла». – Львів, 1936.
6. Найстарший з гвардії. Д-р Антін Горбачевський // *Краківські вісті*. – 1944. – Ч. 97-100. – С. 2-8.

